

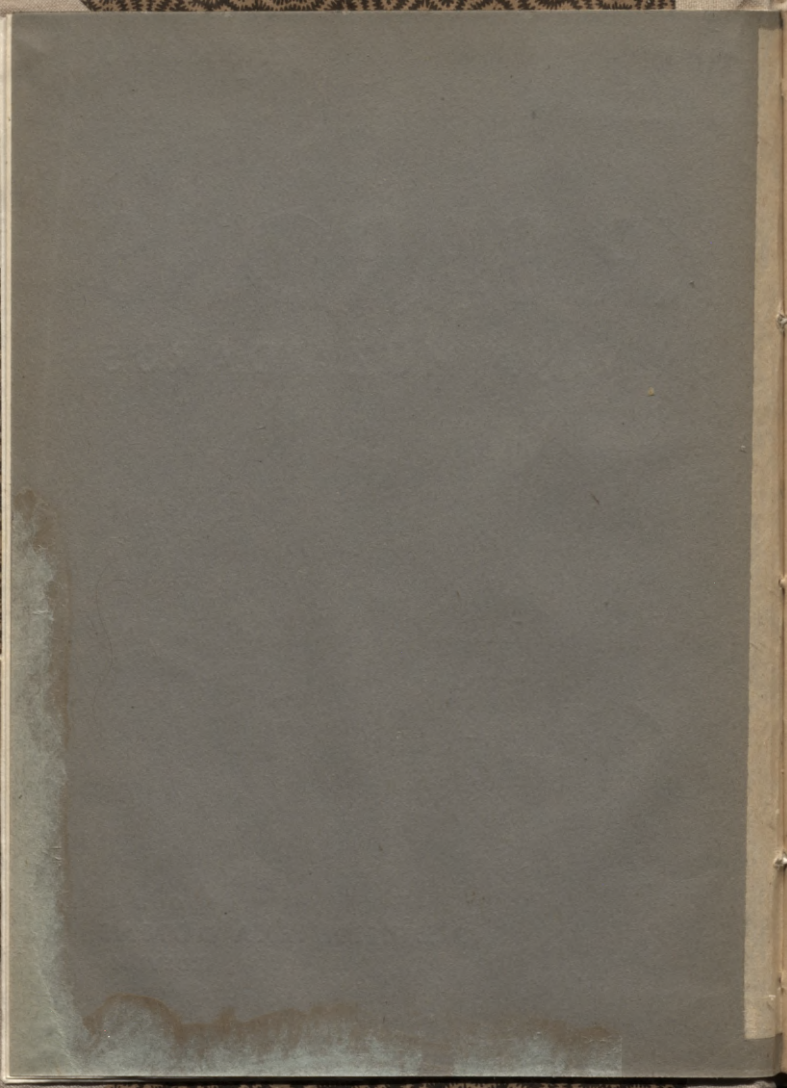
B
810.09

Ž. UNAMS

KR. BARONS

UN VIŅA MŪŽA DARBS

1 9 3 5
P/S. ZEMNIEKA DOMAS
IZDEVUMS

B
810.09

H. Larinam
Autors

208
B

Ž. Unams

Kr. Barons

un viņa mūža darbs

2-1
13-

Paju Sab. „Zemnieka Domas”

Rīgā, Blaumaņa ielā Nr. 38/40

1-1

Latv. PSR Valsts bibliotēka

60-17.533

60-

a

VALS	KA
Inv.	

~~60-17.533~~ (7)

Grāmatsp. A.-S. «Rota», Rīgā, Blaumaņa ielā 38-40. 3101.

1935. gads ir divkāršs Kr. Barona piemiņas gads. 8. martā pagāja 12 gadi kopš Kr. Barona nāves, un 31. oktobrī svinam viņa dzimšanas 100 gadu piemiņu. Latviešu kultūras vēsturē tas ir ļoti ievērojams notikums, jo Kr. Barons pieder tiem nedaudzajiem latviešiem, kas vadīja tautas atmodu un kurš ļoti daudz darījis nacionālās kultūras celšanas darbā.

Vadošu un aktīvu kultūras darbinieku skaits tagad mums sniedzas simtos un tūkstošos, bet tautas atmodas laikā, ar pag. gadu simteņa 50-tiem gadiem sākot, tādu darbinieku, kas modināja, vadīja un uz priekšu virzīja latviešu kultūru un nacionālo pašapziņu, nebija daudz. Piecdesmito gadu vidū un sešdesmito gadu sākumā bija tikai viens šāds nacionālās kultūras un pašapziņas virzītājs centrs — Kr. Valdemārs un viņa tuvāko līdzstrādnieku pulciņš. Latviešu nacionālai atmodai plašākā nozīmē šis centrs uzskatāms par izejas punktu. Bet pie šī centra, paturot acīs arī viņa turpmāko darbību, bez paša Valdemāra Tērbatas laikā kā aktīvākie pieskaitāmi vēl Juris Alunāns un Kr. Barons; bet Pēterpils laikmetā Juris Alunāns tikai no sākuma, jo viņš ātri saslima un mira; turpretim Kr. Barons Pēterpils laikmetā bija viens no tuvākiem un darbīgākiem Valdemāra līdzstrādniekiem, sevišķi „Pēterburgas Avīzēs“, kur viņš

bija galvenais darbinieks. Tāpat Kr. Barons plecu pie pleca ar Kr. Valdemāru tautiskā druvā strādāja Maskavas laikmetā, kur kā aktīvākais viņiem pievienojās Brīvzemnieks. Viņi dzina pirmās vāgas un aizplēsa tautiskās druvas līdumu. Viņi lika pamatus nacionālās kultūras attīstībai, vēl vairāk — viņi ieraka zemē arī tos pirmos pamata akmeņus, uz kuņiem vēlāk — tikai pēc nepilnas vienas paaudzes mūža — pacēlās Latvijas neatkarīgās valsts ēkas grandiozā celtne.

Tāpēc tas ievērojamais darbs, ko veica nacionālās atmodas pirmie darbinieki, kuņi paši nāca no klaušu laiku nospiestības, mūsu laikos vērtējams sevišķi augstu, tāpat kā godam pieminami šī lielā darba darītāji.

Kr. Barons, tāpat kā viņa ievērojamie laika biedri, ir klaušu laiku bērns, kuņš 8 gadu vecumā pie tam vēl kļūst bārenis. Bet kā šis klaušu bārenis tajos nebrīvības laikos izlauzās uz augšu, tika pie gandrīz no-beigtas akadēmiskas izglītības un bija viens no atmodas laika vadošajiem triumvīriem, par kuņu jau 1864. gadā Kurzemes civīlgubernātoram fon Breverns ziņoja ģenerālgubernātoram, ka viņš ir viens no „Jaunās Latvijas“ savienības vadoņiem?

Atbildot uz šī jautājuma pirmo pusi, jāuzsver divi apstākļi: 1) Kr. Barona ārkārtīgā centība un apdāvinātība un 2) humānā un latviešiem labvēlīgā Baltijas ģenerālgubernātoras Suvorova atbalsts. Visi tie nedaudzie latvieši, kas klaušu laikos kļuva pie augstākas vai zemākas izglītības, bija apbalvoti ar ār-

kārtīgu enerģiju un stipru raksturu, kas pārvarēja tiešām apbrīnojamas grūtības, lai iegūtu izglītību. Tāds bija piem. Dinsberģis un viss vairums no tiem 30 latviešiem, kas Kr. Barona laikā studēja Tērbatas universitātē. Bet sevišķi raksturīgs kļaušu laiku jaunekļu censonības piemērs ir pats Kr. Barons.

Kad Kr. Baronu viņa vecākā māsa Anna ir iemācījusi lasīt, Baronam 1843. g. nomirst tēvs, kuŗš no priekšzīmīga kalpa bija ticis par Struteles muižas vagaru. Bet slimības gultā gulēdams, tēvs piekodiņa mātei, lai Krišjāni (viņu vienīgo dēlu, kuŗam ir vēl sešas māsas) neatstāj bez skolas izglītības. Atraitne arī cenšas sava nelaiķa vīra vēlēšanos izpildīt un sūta Krišjāni uz trīs jūdzes attālo Dobeli, kur ķesters un ērgelniēks Bērs ierīkojis privātu skolu miestīņa bērniem. Še Barons iemācās vāciski lasīt un rakstīt. Bet uz tālo miestu mazo skolēnu grūti apgādāt ar uzturu un apkopt. Viņš sāk vārguļot, iedzīvojas ūtīs un kašķī. Sanīkušu viņu pārved mājās. Tad Barons turpina mācīties pie Īles mežkunga muižas galdnieka. Še viņam jāizpilda bērnavukles pienākumi, bet par to viņam māca kā galdnieka amatu, tā lūgšanas un grāmatu zināšanas. 10 gadu vecumā Kr. Baronu savā gādībā ņem viņa māsa Kristīne, kuŗa apprecējusies ar Dundagas Vecmuižas vagaru Kronberģi. Svainis nu Baronu sāk sūtīt ne visai sen atvērtajā Dundagas Kubeles skolā, kur par skolotājiem darbojas divi krietni tautieši un jau pazīstami rakstnieki Ernsts Dinsberģis un Fridrihs Mālberģis, kuŗiem uz Barona gara attīstību ļoti liela ietekme.

Skolotāji tūdaļ ievēro Barona gaišo un apķērīgo prātu, un kad pēc diviem gadiem viņš Kubeles skolas kursu beidz, Dinsberģis ieteic un lūdz Barona svainim raidīt Krišjāni skolā vēl uz Ventspili. Kronberģis ir puslīdz pārticis, kālab viņš to arī dara un 1847. g. septembrī Baronu noved uz Ventspils elementārskolu. Tur viņu ne labprāt grib uzņemt, jo skolas jau ir sākušās, bet pēc pārklaušināšanas skolotājs Ansītis Baronu tomēr iedala zemākajā klasē. Tomēr Barons uzrāda tik labas sekmes, ka jau pēc pusgada viņu pārceļ uz augstāko klasi un ieceļ par primu — t. i. par klases uzraugu un skolotāja atvietotāju viņa prombūtnē. Šo skolu beidzot, atkal skolotājs (Ansītis) ir tas, kas rūpējas, lai šis ļoti centīgais zēns varētu izglītoties tālāk. Viņš pierunā Kronberģi sūtīt Baronu vēl apriņķa skolā. Bet kad Barons nobeidzis apriņķa skolas zemāko klasi, svainim pietrūkst līdzekļu Barona tālākai skološanai, un viņš nolemj to nodot galdnieka meistara amata mācībā. To uzzinādam, Baronu atkal ņem savā gādībā viņa skolotājs Kūlberģis, kuŗš viņu uzņem savā mājā un uztur par brīvu, izgādājot arī brīvskolu. Tas Baronam dod iespēju nobeigt apriņķa skolu, ar kādu izglītību piecdesmitos gados varēja tikt tīri labā vietā. Pagastu skrīveriem un skolotājiem visā vairumā tolaik tādas izglītības vēl nebija.

Bet tad Barona ceļus krusto Baltijas ģenerālgubernātors kņazs Suvorovs un pašķiŗ ceļu viņa tālākai izglītībai. Kņazam Suvorovam, kuŗu sešdesmito gadu sākumā, viņa labvēlības dēļ pret latviešiem, Bal-

tijas muižnieki aizdabūja prom no ģenerālgubernātorā amata, latviešu tauta ir tiešām daudz pateicības parādā. Tā, bez Suvorova atbalsta Kr. Valdemārs nebūtu bijis tas, kas viņš mūsu vēsturē tagad ir, jo arī Valdemārs izglītoties varēja pateicoties tikai Suvorova atbalstam. Uz ģimnaziju viņš pašķīris ceļu arī Baronam. Kad Barons vēl mācās Ventspils apriņķa skolas pēdējā klasē, Suvorovs kādreiz apmeklēja Ventspili un ierodas arī apriņķa skolā. Tur viņš apjautājas pēc centīgākiem skolēniem. Skolotājs izsauc Baronu kā vienu no viscentīgākiem. Suvorovs liek savam adjutantam grāfam Kelleram pierakstīt Barona vārdu un pie kāda pagasta tas piederīgs. Te notiek kļūda. Skolotājs Baronu uzdod par Dundagas pagasta piederīgo, bet viņš ir pierakstīts Ilē. Rīgā atgriezies, Suvorovs uzdod rakstīt Dundagas īpašniekam fon Sakenam, vai tas negribētu kādam sava pagasta skolēnam Baronam palīdzēt apmeklēt ģimnaziju. Sakens atbild, ka, pirmkārt, skolēns B. nepiederot pie Dundagas pagasta un, otrkārt, viņš (Sakens) atrodot par nevajadzīgu un nederīgu, ka zemnieku bērni apmeklēja augstākas skolas *). Suvorovs liek tūdaļ Dundagas dzimtskungam atbildēt paskarbu vēstuli, ka viņam prasīts pēc atbalsta centīgā skolēnam, bet ne pēc padoma, kas zemnieku bērnam derīgs, vai nederīgs. Bet ar to vien Suvorovs nav mierā. Viņš liek sameklēt Barona piederību, un, to uzzinājis, griežas pie Iles dzimtskunga fon Hörnera. Tas ir ar mieru Baronam materiāli palīdzēt apmeklēt

*) Kr. Barona atmiņas, 37, 38.

ģimnaziju. Tā Barons 1852. gadā nokļūst Jelgavas ģimnazijā un ietiek tercijā.

Tā tad ceļu uz ģimnaziju kļaušu laikos Baronam pašķirusi viņa ārkārtīgā centība, ar ko tas ieguvis savu skolotāju atsaucību, un ģenerālgubernātorā kņaza Suvorova labvēlība centīgiem latviešu jaunekļiem. Sevišķi atzīmējama Suvorova lielā neatlaidība viņa labvēlīgos nodomos *). Bet gadu pirms ģimnazijas kursa beigšanas Īles dzimtskungs Hörners pārtrauc Kr. Barona subsidēšanu. Bet tad viņš ar privātstundām iegūst sev līdzekļus un 1856. g. beidz Jelgavas ģimnazijas kursu, ar diplomu iegūdamas IV. klases rangu, kas viņu atbrīvo no kļaušu cilvēku kārtas.

* * *

Aizņemies no radiem drusku naudas, Barons dodas uz Tērbatu studēt matemātiku un astronomiju. Viņa pirmais ceļš ir uzmeclēt Kr. Valdemāru, par kuŗa centieniem viņš jau labi daudz dzirdējis un ar aizrautību lasījis viņa 300 stāstus. Pirmais, kas Ba-

*) Kņazs Aleksandrs Arkadjevičs Suvorovs dzimis 1804. gadā Pēterpīlī. Viņa tēvs bija pazīstamais feldmaršals, kuŗš krita kaŗā pret turkiem. S. mācījies Pēterpīlī jezuitu kolēģijā un Tallenberga institūtā. 1822. gadā viņš aizbrauca uz Parīzi, kur klausījās lekcijas par diplomātiju un taktiku. Īsu laiku S. studēja arī Göttingenā. 1824. g. S. atgriezās Pēterpīlī un iestājas leibģvardos. 1825. gadā S. piedalījās militārā dumpī pret ķeizaru Nikolaju. Bet otrā rītā pēc dumpja ķeizars lika izsaukt Suvorovu un pēc sarunas ar viņu, sevišķi viņa slavenā tēva dēļ, to apzēloja un iemīloja. No šī laika Suvorovs skaitījās ķeizara mīlulis un viņam atvērās spīdoša karjera. 1826. g. viņu aizsūtīja uz Kaukazu, 1828. gadā viņš piedalījās turku kaŗā, pēc kam to iecēla par ķeizara fligeladģutantu. 1831. g. s. politiskā misijā dodas uz

ronam krīt acīs, ir vizītkartiņa uz Valdemāra durvīm: C. Valdemārs, stud. kam. Latvietis. Valdemārā, kā Barons pats liecina, viņš bija atradis meklēto, apzinīgo, ne kaunīgo izglītoto latvieti *).

Barons tūdaļ iestājas par aktīvu dalībnieku Valdemāra nodibinātajos latviešu studentu vakaros, kur viņš, tāpat kā citi, pirmo reizi izmēģina savu spalvu. Šie B. raksti piesūtīti toreiz liberālajam „Mājas Viesim“.

1859. gada vasarā Barons kājām apceļo Vidzemi un Kurzemi un savus ceļojuma vērojumus un pārdomas viņš uzraksta grāmatā: „Mūsu tēvzemes aprakstīšana un daži pielikumi īsumā saņemti“. Grāmata priekš skolām un mājām. Tā ir pirmā latviešu valodā latvieša sarakstītā ģeografija, ar konspektīvām, bet diezgan pamatīgām ziņām par mūsu dzimteni un Igauniju. Interesanti no nacionālā un vēsturiskā viedokļa ir šīs grāmatas „daži pielikumi īsumā saņemti“. Tie ir: „Kurzemes un Vidzemes tautas un kaimiņu tautas, viņu būšanas un valodas“. Apskatījis tautu izcelšanos un tautu radniecību vispār, Barons tuvāk piegriežas latviešiem, leišiem un prūšiem. Še Barons pauž tolaik pavisam jaunu domu, ka lat-

Berlini. S. piedalījās arī poļu dumpja likvidēšanā. No 1831. — 47. g. S. bija grenadieru reģimentes komandieris Pēterpilī. 1846. g. Suvorovu iecēla par ģenerāladjutantu, bet gadu vēlāk par Kostromas gubernātoru. 1848. g. 1. janvārī Suvorovu iecēla par Rīgas kaļa gubernātoru un Baltijas ģenerālgubernātoru. Šai amatā viņš sabija līdz 1861. g. S. veica daudzas svarīgas reformas. Viņš centās ierobežot arī vāciešu privilēģijas Baltijā.

*) Kr. Barona atmiņas, 49. lp.

vieši nav pieskaitāmi ģermāņu, somu vai slavu tautu cilts celmam, bet kopā ar leišiem un senprūšiem tie sastāda sevišķu valodas cilti, kas rada sanskrita valodai. Tāpēc arī latviešu valoda ir ļoti veca un cieņijama valoda. „Te nu var skaidri redzēt“, saka Barons, „cik lieli muļķi ir tie, kas nievā latviešu valodu, jeb kas kaunas būt latvieši. Tie ir īsti apsmejami, visuvairāk, ja tie vēl ir mācīti vīri. Turpretim tā ir īsta un liela muļķība, kad domā, ka cilvēks, kas grib latvietis palikt, nedrīkst mācīties citas valodas. Taču ir īsti gods tam, kas par augstu jo augstu kungu palicis un arī citas valodas runādams, neliedzas nemaz skaidri izteikt, ka ir un paliek latvietis, ka no visas sirds mīlē latviešu tautu un valodu, rūpēdamies par viņas labklāšanos, kur un kā to iespēj. Un kad tikai īsti godājami vīri no latviešu kārtas šai pulkā tādu prātu turētu, tad arī atvērsies acis tiem pamuļķiem puskoka lēcējiem, kas tautai par negodu tūlīt kaunas būt latvieši, līdz ko tie iemācās puslīdz vāciski pamuldēt.“

Rakstu nobeidgams, Barons pakavējas pie jautājuma, vai latviešu un leišu valodas pastāvēs un saka, — kā katram cilvēkam jāmirst, tā mirs ar laiku arī katra tauta. Bet kad šis miršanas laiks pienāks, to nevar zināt ne cilvēkiem, ne tautām. Tomēr to var droši teikt, ka „nākošo pirmo divu gadu simtu laikā latviešu tauta neizzudīs un tamdēļ tiem pienākas liela pateicība, kas no sirds pūlējas latviešu valodu un literātūru kopdami.“ Te jāpiezīmē, ka līdzīgu domu savā laikā izteicis arī Kr. Valdemārs, un tie,

kas nav īsti sapratuši ne Valdemāra centienus, ne viņa laikmetu, vēl nesenās dienās pauda domu, ka Valdemārs neesot ticējis latviešu tautas nākotnei, teikdams, ka viņa nepastāvēs ilgāk par 200 gadiem. Šie paši ļaudis to pašu varētu pārnest arī Baronam, ja viņa augšējos vārdus saprastu un iztulkotu tikpat nepareizi kā Valdemāra vārdus, jo doma viņiem abiem ar Baronu ir bijusi vienāda — ticība latviešu tautai un latviešu valodas godā celšana, pie kam nav jāaizmirst, ka šī doma ir izteikta kļaušu laikos.

Kad nu Kr. Barons, kā darbodamies Tērbatas latviešu studentu vakaros, tā arī tikko minētā Tēvzemes aprakstīšanas grāmatā, bija nācis atklātībā ar šādiem, no tolaiku viedokļa krasi nacionāliem un pretvāciskiem uzskatiem, viņam tūdaļ nācās izbaudīt šo uzskatu sekas savā personīgā dzīvē. Vācu mācītājs Brāže savos polemiskajos rakstos „Latviešu Avīzēs“ Kr. Valdemāru un viņa pulciņa centienu biedrus jau bija paspējis iedēvēt par jaunlatviešiem. Šis vārds tolaik kļuva tīri vai par spītālībai līdzīgu apzīmējumu. Un kad Kr. Barons arī atklāti bija ierindojies šais jaunlatviešos, tad sekas bija tās, ka viņš vairs nevarēja dabūt līdzekļus universitātes nobeigšanai.

No 1856.—1860. gadam, naudu šad tad aizņemdamiem no saviem nebagātajiem radiem, Barons Tērbatas universitātē bija paspējis noklausīties visus priekšmetus un nolikt iepriekšējos eksāmenus. Atlika vēl tikai sagatavot un nolikt galvenos (valsts) eksāmenus. Bet nu bija izsīkuši visu Barona radītie līdzekļi. Viņš meklēja repetitora vietu, kā to bijā

darījis ģimnazijas pēdējos gados, lai sapelnītu līdzekļus, bet tagad visi viņa lūgumi un pieteikumi bija un palika bez atbildes, Barons pats bez līdzekļiem, un tāpēc arī viņš nevarēja universitāti nobeigt. Tā viņš veselū gadu nodzīvo Dundagā, gandrīz bezdarbībā, tikai radu bērņus mācīdams.

Bet Kr. Valdemārs pa to laiku beidzis Tērbatas universitāti un aizgājis uz Pēterpili, kur sāk izdot „Pēterburgas Avīzes“. Tūdaļ arī Baronu aicina šai darbā talkā. Tagad nu sākas Barona īstais darbs latviešu tautiskā druvā.

* *
*

Kr. Barona darbu latviešu tautas labā mēs varam iedalīt divos posmos: 1) Viņa darbība „Pēterburgas Avīzēs“ un Maskavas latviešu pulciņā un 2) „Latvju Dainu“ sastādīšana.

Jau 1861. g. beigās Dundagā Kr. Barons saņem no Juŗa Alunāna vēstuli, ka Pēterpils latvieši ar Valdemāru priekšgalā nolēmuši izdot jaunu latviešu avīzi, kas „sekotu toreizējā brīvprātīgā laikmeta garam un būtu pretsvars atpakaļrāpulgajām Jelgavas „Latv. Avīzēm“. Latviešiem, cik iespējams, jāizmanto tā brīvprātīgā strāva, kas iestājusies Krievijā ar zemnieku atsvabināšanu no dzimtsbūšanas*). Juri Alunānu, kuŗam tolaik Pēterpilī nebija darba, Valdemārs izredzējis par jaunās avīzes redaktoru un tas nu aicinā Baronu par pastāvīgu līdz-

*) Kr. Barona atmiņas, 74.

strādnieku. Barons tūdaļ ar prieku dodas uz Pēterpili. „P. Avīzes“ sāka iznākt 1862. gada jūlijā un ar pirmo numuru Barons sāka tajās strādāt. Alunāns drīz saslima un bija spiests no Pēterpils aizbraukt. Tāpēc Barons kļuva par „Pēterburgas Avīžu“ galveno darbinieku. Viņš bija faktiskais redaktors, korektors, galvenais līdzstrādnieks, viss vienā personā. Mēs zinām, cik dziļu nacionālās atmodas stigu „P. Avīzes“ dzina latviešu tautā, zinām, cik lielu reakciju pret viņām sāka Baltijas muižniecība. Un šai lielajā nacionālās modināšanas darbā, kas noritēja zem Kr. Valdemāra ideoloģijas, Kr. Barons veica galveno darba tehnisko un praktisko daļu.

Bez redaktora pienākumiem Kr. Barons „Pēt. Avīzēs“ arī pats daudz rakstījis. Barona lielāko daļu ar B. parakstīto rakstu saturs tāds, kas apgaismo un attīsta tautas prātu, mudina uz censonību. Vispirmām kārtām tāpēc Barons raksta par populāri zinātniskiem jautājumiem. Viņš izskaidro Darvina mācību par sugu izlasi, raksta par astronomiju, uguni un dažādiem dzīvnieku jautājumiem. Tāpat Barons daudz raksta arī „P. A.“ satiriskajai nodaļai, kuŗa ieguva lielu populāritāti, sevišķi Žvinguļa un Brenča dialogi. Ugunīgas „P. A.“ ir Barona dzejas, piem. „Mums pieder nākamajie laiki“, bet sevišķi vēl mūsu dienās novecojies „Kalna strauts“, kuŗā simboliski attēlota tautiskā kustība, viņas izplatība un muižnieku cīņa pret to. „P. A.“ Barons iespiedis arī kādus 4 savus stāstus, bet tiem nav paliekošas vērtības. Viņš tos rakstīja tikai tamdēļ, lai ļaudīm būtu ko lasīt.

Kad „P. Avīzes“ 1865. g. spaidu dēļ apstājās, viņu galvenie darbinieki izklīda. Valdemārs no vajāšanām glābās Maskavā, slavofiļa Katkova avīžu redakcijā. Drīz turp aizbrauca arī Barons, bet viņš Pēterpilī paveica vēl kādu literārisku darbu: izglītības ministrijai viņš sastādīja rakstu rādītāju (ar īsu satura atzīmējumu) par Baltijas pirmiedzīvotājiem. Pēterpilī viņš arī apprecējās ar tautieti Dārtu Rudzīti, kuŗa Kr. Baronam bija liels atbalsts un draugs visos viņa tautiskos centienos un darbos visu mūžu.

* *
*

Ar Maskavas latviešu vakarniekiem tautiskā druvā Barons strādā līdz 1893. gadam, kad viņš pārnāk uz Rīgu. Sākuma periodā viņš gan maz var piedalīties vakarnieku dzīvē, jo tūdaļ pēc aizbraukšanas uz Maskavu (1867.) viņš dabūja mājskolotāja vietu krievu muižnieka Stankeviča ģimenē un strādāja Voronežas gubernā. Bet par visiem tautiskajiem jautājumiem viņš dzīvi sarakstījās ar maskaviešiem un, pa laikiem iebraucis Maskavā, piedalījās vakarnieku sanāksmēs un pārrunās. Bet kad ar 1880. gadu Barona audzēkņu ģimene ziemas sāk pavadīt Maskavā, tad Barons ir ļoti kārtīgs vakaru darbinieks un viņa mājā, pēc tam, kad 1884. gadā viņa ģimene no Pēterpils pārcēlusies uz Maskavu, ar sevišķu prieku pulcējās latviešu vakarnieki, sevišķi studējošā jaunatne — arī tad, ja pats Barons pat nebija Maskavā. Maskavas tā laika vēl dzīvie vakarnieki, kā Barona

mājas labo garu ar lielu sirsnību atceras viņa kundzi Dārtu, kuŗa bijusi ļoti gādīga un viesmīlīga nama māte un ar visu savu sirdi bijusi klāt visiem tautiskiem darbiem. Sevišķi viņa gādājusi un rūpējusies par studentiem, lai arī lielas rūpes viņai bija par savu pašas dēlu, kas tolaik studēja medicīnu Maskavā. Notārs J. Kreicbergs, piem., kādā manuskriptā Kr. Barona māju, viņa kundzes atsaucības un viesmīlības dēļ, atzīmē par patīkamāko sanāksmes vietu Maskavas latviešu vakarniekiem. Kādu kultūrāli nacionālu darbu no 70.—90. gadiem veikusi Maskavas latviešu kolonija, tas pirmo reizi un plašāki atzīmēts manā monografijā par Brīvzemnieku 9.—34. lpp.

Kr. Barons šai darbā piedalījās kā kluss, bet noteikts un pārliecinošs vakarnieku iekšējās dzīves darbinieks. No Kr. Barona šī laika darbiem, kas vērsa uz sevi atklātības vērību, ir dabas zinātnisku apcerējumu un rakstu premēšanas jautājums. Jau 1873. g. Maskavas latviešu vakarnieki ierosināja un izsludināja prēmijas par dabas zinātniskām grāmatām latviešu valodā. Cik šis jautājums bija svarīgs, no to laiku viedokļa raugoties, sapratīsim, atceroties, ka literātūra u. c. rakstniecība toreiz tikai sāka plaukt, bet par zinātniskiem jautājumiem latviešiem nebija gandrīz nekādu viņu pašu rakstītu grāmatu. Tomēr latviešu nelielajai intelligēnci šis jautājums vēl bija tik grūts, ka neradās neviens, kas latviešu valodā varētu sarakstīt mācības grāmatas par dabas zinībām. Tikai piecus gadus vēlāk J. Vinklers sarakstīja pirmo kosmografijas mācību latviešu valodā. 1886. gadā uz

Kr. Barona ierosinājumu atjauno un izsludina prēmijas par dabas zinātnisku grāmatu un rakstu sace-rēšanu. Šīs prēmijas ar Kr. Barona parakstu izslu-dinātas 1886. g. 15. aprīlī „Austrumā“ (199. lpp.). „Rakstiem iz dabas zinībām,“ saka Kr. Barons, „un vispirms iz fizikas un ķīmijas, jāievēro latviešu la-sītāju mācības stāvoklis. Lasītāji pa lielākai daļai būs ļaudis, kas tikai labu pagasta vai draudzes skolu apmeklējuši, bet apdāvināti ar gaišu prātu, kāro paši sevi tālāk izglītot, derīgas grāmatas lasīdami.“

Šoreiz Barona ierosinājumam bija panākumi un prēmijas piesprieda divus gadus, protams, ka naudas sagādāšanā un prēmiju izspriešanā ņēma dalību visi Maskavas latviešu vadošie vakarnieki. Pirmo reizi 1888. g. godalgoja skolotāja Langvita grāmatu „Ziedi iz dabas zinībām“ un stud. Rengarta „Zemkopības ķīmiju“. Otro reizi 1892. g. godalgoja P. Dambīša „Fi-zioloģiju“ un Ed. Veidenbauma „Apcerējumi iz mē-chanikas“ („Pūrā“). Tā ir tikai sīka epizode no Barona darbības Maskavas latviešu vakarniekos. Bet gal-venais, ka vakarnieku sanāksmēs likts pamats Kr. Barona mūža darbam un latviešu kultūras vēstures lieldarbam — „L a t v j u D a i n ā m“.

* *
*

Par „Latvju Dainu“ pirmo pamatu licēju jeb ie-rosinātāju jāuzskata Kr. Valdemārs. 1868. gadā, kad Maskavas universitātes Dabas zinību draugu biedrī-bas etnografijas nodaļa nolemj sarīkot ekskursijas,

kas vāktu etnografiskus materiālus par tām tautām, kas dzīvo Krievijā, Valdemārs ievada sarunas, lai šādu ekspedīciju sūtītu arī uz Latviju, un par cilvēku, kas šo darbu varētu darīt, Valdemārs izredz Brīvēznieku un pierunā viņu šo darbu uzņemt. Minētās biedrības komandēts, Brīvēznieks visu 1869. gada vasaru apceļo Latviju, jo plašos apmēros tautas gara mantas vākdams, kuŗas ar Brīvēznieka priekšvārdiem viņa sakārtojumā izdeva Maskavas ūniversitātes Dabas zinību draugu biedrība trijās grāmatās: 1873. g. tautas dziesmas, skaitā 1118, 1881. g. — sakām-vārdus, mīklas un burvības vārdus, skaitā 4110, un 1887. g. — pasakas (148). Dažus gadus pēc viņa pirmā tautas dziesmu krājuma iznākšanas, Brīvēznieks atkal stājas pie tautas gara mantu vākšanas un ar lielu sajūsmu ierosināja un pievilka šai darbā ļoti plašas latviešu tautas un intelligences aprindas. Ar to bija likts pamats grandiozam tautas gara mantu vākšanas darbam visā latviešu tautā. Šo darbu kā nacionālu pasākumu ar sajūsmu tagad veica latvieši paši, ne vairs vācu mācītāji. Bija it kā atmodināts kāds aizsnaudies un aizsērējis tautas gara dzīves avots un uzrakstītu tautas gara mantu krājumi uz Maskavu Brīvēzniekam plūda plašos apmēros.

1878. gadā šo jautājumu pārrunā Maskavas latviešu vakarnieki un atzīst, ka no iesūtītajām latviešu tautas dziesmām izlasāmas daiļākās un dzejiskākās dziesmas un izdodamas atsevišķā krājumā plašakai publikai *), jo līdz tam izdotie krājumi bija domāti

*) Kr. Barons, „Latvju Dainas“ I, VII.

Latv. P. R. V. A. S. Zinātņu Akadēmija
60-17.533

galvenokārt zinātniskiem nolūkiem. Tautas krājuma izlases un sakārtošanas darbu uzdod Brīvēzniekam un Baronam, bet šī krājuma izdošanai Valdemārs ziedo tūdaļ 60 rub. un Brīvēznieks 140 rub.

Ar 1878. gadu tā tad Kr. Barons stājās pie latviešu tautas dziesmu kārtošanas darba. Nodomātais daiļāko tautas dziesmu izdevums gan nevarēja iznākt, jo, pirmkārt, tautas gara mantu iesūtījumi sāka pastāvīgi pavairoties, un otrkārt, pa to laiku uz otrajiem dziesmu svētkiem Āronu Matīss bija laidis klajā nelielu tautas dziesmu izlases krājumu, kas Brīvēznieka un Barona nodomu jau it kā aizvietoja. Tāpēc tikai turpināja iesūtīto tautas dziesmu kārtošanu. Šo darbu tagad Brīvēznieks uzticēja Kr. Baronam vienam pašam patstāvīgi. Un šādam akadēmiski zinātniskam darbam Barona nosvērtais un mierīgais raksturs bija daudz piemērotāks, kā Brīvēznieka lielā un temperāmentīgā tautisko darbu aktivitāte. Kad Brīvēznieks visas savāktās tautas dziesmas nodod Kr. Barona rokās, tad viņu skaits ir jau pieaudzis līdz 54.000, no kuŗām 16.000 ir oriģināldziesmas, bet pārējie varianti. Bet visu citu krājēju līdz tam savāko tautas dziesmu skaits bija tikai 16.000, no kuŗām oriģināldzeju — 4000. Tagad nu visi tautas dziesmu sūtījumi nāca tieši Kr. Barona — krājuma sakārtāja — rokās. Vēlāk viņam nodeva arī tos krājumus, ko bija savākusi Rīgas Latviešu biedrības zinību komisija un Jelgavas latviešu biedrības Rakstniecības nodaļa, kā arī Visendorfa savāktās tautas dziesmas. Tā caur Barona rokām gājušas un kārtotas 217.996

tautas dziesmas, no kuŗām 35.000 oriģināldziesmas. Tas bija vesels dziesmu meŗs, kuŗu Barona čaklā roka daudzu gadu desmitu gājumā pārdēstīja un pārvērtā par krāŗņāko latvieŗu tautas kultūras parku, kas mūsu tautu darīs nemirstīgu. Šādu darbu, kāds ir „Latvju Dainu“ sakārtoŗanas darbs, viens cilvēks var padarīt tikai tad, ja viņš tam veltī savu mūŗu. Un Kr. Barons gandrīz visu savu mūŗu ir veltījis latvieŗu tautas dziesmām, strādādamas pie viņu kārtoŗanas un sistēmatizēŗanas 37 gaŗus gadus. Vienmēriģi, drusku vienmuļi, nepārtraukti, un pie tam visā vairumā bez jebkādas noteiktas atlīdzības un materiāla labuma. Tas ir tik grandiozs un paŗaizliedzīģs darbs, kuŗam latvieŗu kultūras vēsturē pagaidām nav zināms precedents.

1878. gadā, uzņēmdamies latvieŗu tautas dziesmu sakārtoŗanu, un saņēmdams vēl jaunus sūtījumus, Barons šim darbam ziedo visu savu brīvo laiku, jo no 1880. g. līdz 1893. gadam, kad pārnāca uz Rīģu, viņš vēl strādāja kā vācu valodas skolotājs Marijas sievieŗu ģimnazijā Maskavā, vasaras pavadīdamas savu bijuŗo audzēkņu Stankeviŗu ģimenē, Voroneŗas gub. Firmā dokumentāriskā liecība, kas no tiem laikiem uzglabājusies par Kr. Barona kluso darbu, latvieŗu tautas dziesmas kārtojot, ir viņa vēstule Brīvzemniekam, kas par „Latvju Dainām“ rakstīta 1887. gada 18. jūlijā, tā tad 9 gadus pēc tam, kad Barons bija sācis ar tautas dziesmām strādāt un 7 gadus pirms tam, kad sāka iznākt „L. D.“ pirmais sēģums. Šī vēstule liecina, kā radusies, attīstījusies un organiski

izveidojusies tā sistēma, pēc kādas Kr. Barons cēla „L. D.“ kārtošanas grandiozo celtni. Rakstīta šī interesantā vēstule tādā sakarībā: kad Brīvzemnieks no Maskavas bija atnācis uz Kurzemi par tautskolu inspektoru, viņš bija nodomājis izdot tautas dziesmu izlasi skolām un lūdza Baronu šādu nelielu krājumu sakārtot. Atbildē tad nu Barons vispirms izsaka savas domas par šo jautājumu un tad izklāsta savu lielo tautas dziesmu kārtošanas plānu. Barons raksta:

„Mīlais draugs! Laiku uz zemēm pavadu ļoti vientuļīgi, bez īstām gara centībām. Te iztrauca mani Jūsu vēstule. Jūs vēlaties kādas 1000 tautas dziesmas priekš skolām. Izņemt no lielā krājuma šo skaitu un kaut kā arī sakārtot, nebūtu tik varen lielas pūles; tikai man liekas, ka tāda no īsām dziesmiņām vien sastādīta grāmatiņa būtu bērniem apnīkama un maz vien derētu par īstu, nopietnu, sekmīgu skolas grāmatu. Labāki laikam būtu sastādīt skolas lasāmu grāmatu, kuŗā vietu vietām, kā nu piekrīt, ielikt arī tautas dziesmas. Bet tādu chrestomatiju es jau nebūt nevaru uzņemties sastādīt, jo priekš tam vajadzīgs nevien laika, bet arī īpaši tautas skolotāja, vai tautas skolu īsta pazinēja praktisku zināšanu un piedzīvojumu, kas man viss gluži trūkst. Mana piedalīšanās pie šī darba varētu būt tikai tā, no tagadējā vislielākā dziesmu krājuma, kas šim laikam uzticēts manai glabāšanai, piesūtīt Jums pēc mana prāta izvēlētas tautas dziesmas. Šo savu pienākumu, cik spējams, labprāt gribu izpildīt. Taču ceru vēl dabūt padomus no

Jūsu puses, jo Jūs tagad tai lietai un vajadzībai stāvat tuvāki, un varat viņas labāki nosvērt.

Izteikšu šē vēl īsumā, kā es vēlētos priekš drukas sakārtot mūsu lielo t. dziesmu krājumu. Visas šīs dziesmiņas ir kā gara puķes un gara augļi no tautas dzīves izaugušas un tikai līdz ar viņu šajūtamas un saprotamas. Savā īstā krāšņumā viņas radās uz šī dzīves koka. Tādēļ tās dodamas pēc kārtas līdz ar latviešu dzīves aprakstu. Pēc šīm domām man stādās priekšā, īsumā saņemta, šāda kārtība: I. Gada gājums dabā un cilvēku dzīvē (gada laiki, gada darbi un gada svētki); II. Cilvēka mūža gājums. I. — 1) Pavasaris: a) pavasara darbi (pieguļnieki, gani, arāji etc.), b) svinamas dienas un svētki (lieldienas etc.); 2) Vasaras darbi, svinamas un svētku dienas (vasaras svētki, Jāņi); 3) Rudens darbi etc.; 4) Ziemas darbi etc.; II. — 1) Bērniņa: dzimšana, krustības, bērnu audzēšana etc.; 2) Jaunība: puīša un meitas dzīve, prieki un bēdas. 3) Precības, derības, kāzas. 4) Lau-lātu ļaužu dzīve un satiksme. 5) Vecu ļaužu dzīve, atraukti etc. 6) Miršana un bēres. Pēc nāves.

Šis šemats vēl ir ļoti nepilnīgs, bet trūkumus varēs drīzāk novērst un papildināt, kad pašu materiālu šādā ziņā kārtos. Arī vēl nemāku īsti teikt, kuŗa no šīm nodaļām (I. II.) papriekšu stādāma. Bez tam rasies daudz dziesmu, kas šinī šematā neietilps un varbūt prasīs jaunu aplūku. Beidzot vēl atliekas varianti un valodas izloksnes. Ar variantiem šādu aprakstu nevar apgrūtināt, bez tam variantu tik ļoti daudz, ka nevar domāt tiem dot vietas apakš strīpas.

Izlokšnes te arī neder visai maisīt, kur no katras dziesmiņas tik ņemams viens priekšzīmīgs numurs (variants) un īpaši arī tādēļ, ka viņas pēc satura gandrīz visas pazīstamas tādos veidos, kur runā vidus izlokšni, t. i. rakstu valodu. Tā tad būs jāpatur viņas rakstu valodā, citādi iznāktu nepatīkams raibums, bez īstas peļņas priekš valodas pētīšanas. Kur nu lai paliek varianti, gan parasti, gan izlokšnēs rakstīti? Es dziesmiņas kārtoju pēc alfabēta. Tas man vajadzīgs kā krājējam, pirmkārt, lai visas un visādas dziesmas sekotu pēc vienas sistēmas, kur tās pēc vajadzības drīzāk uzejamas, un kur no jauna pienākušās varētu dabūt savu nešaubīgu vietu vai nu kā varianti, vai kā jauni oriģināli, otrkārt, man papriekš visiem variantiem bija jādod vienādas tiesības un jāsaved viņi vienā kopā, kur tad viņu vērtība, kā pienākas, notverama. Pēc lietīga satura izdalot, iznāk ļoti daudz nodaļu. Liela daļa no dziesmām tanīs gan paklausīgi iet iekšā, citas ar šaubīšanos un varu iedzenamas, citas par daudz stūrgalvīgas un jāatstāj ārpusē, un beidzot atrodas kņaupaiņas, kuņas negribas laist pie citām, jau izredzētām. Šīs pēdējās ar visiem saviem variantiem salīdzinot, nereti izrādās citkārt nevainīgas un tīras no miesas, un tikai ar laiku tām uzlaists no ārienes kraupis, kas lēti nodzenams. Kā krājējam man visas vienlīdzīgi bija saudzējamas, glabājamas un nestumjamas pie malas, kur tās, kā jau pie citiem krājējiem noticis, aiziet atkal bojā un pazušānā. Drukāt šo tik pēc alfabēta kārtības „krāšanas darbu“ gan nederēs; es tik vēlētos to uzglabāt jel manu-

skriptā citiem krājējiem un pētniekiem uz priekšdienām, caur to tiem aiztaupītos daudz laika. Priekš publicēšanas es uzstādīju augšām pievestu programmu, par ko lūdzu man paziņot savus piezīmējumus. Pārlasot redzu, ka ļoti nepilnīgi izteicis savas domas, bet ņemat arī tā šoreiz par labu.“

Ši Kr. Barona uzstādītā schēma neko daudz neatšķiras no tā plāna, pēc kāda viņš „Latvju Dainas“ kārtoja, kad tās sāka iznākt. Kā jau viņš bija domājis, dainas viņš sācis ar vēstulē minēto otro daļu, ņemot par kārtojuma pamatu cilvēka mūža gājumu, kurpretim I pārcēlis uz III, izdarīdams arī citus mazsvarīgākus grozījumus. Tāpēc augšējā vēstule, rakstīta 7 gadus pirms dainu iznākšanas sākuma, ir interesants dokuments par Kr. Barona „L. D.“ kārtošanas darba sistematiku.

Asprātīgs bija arī Barona tīri tehnisks izgudrojums dainu kārtošanas darbam. Lai dziesmu skaitu, kas sniedzās simtos tūkstošos, varētu kaut kā pārskatāmāki savietot, Barons izgudroja dainu skapi, kuŗš sastāvēja no divām pusēm, katrā pa 35 atvilktņēm, tās savukārt sadalītas 20 nodalījumos. Skapim tā tad 1400 nodalījumi, kuŗos Barons savietoja uz īpašiem papīra gabaliņiem uzrakstītās tautas dziesmas. Skapja apakšā vēl 3 lielākas atvilktnes manuskriptiem. Visas iesūtītās un arī jau iespiestās t. dziesmas Barons pārrakstīja ar savu roku uz vienāda lieluma papīra gabaliņiem un tad pēc satura tās sadalīja pa skapja atviktņu nodalījumiem, kuŗos katrā sagāja 200 tautas dziesmas. Tā skapī zināmā kārtībā varēja ie-

tilpināt ap 250.000 t. dziesmas, kuŗas rakstītas uz 4 rindu papīra strēmelītēm. Ja dziesma gaŗāka, turpinājumu rakstīja uz nākošās strēmelītes. Tā tautas dziesmas varēja labi šķirot, reģistrēt, sakārtot.

Jo ilgāki Barons pie tautas dziesmām strādāja, jo grūtāks kļuva arī viņu izdošanas jautājums. Kaŗ Barons darbu uzņēmas, bija domāts par skaistāko dziesmu izlases izdošanu, kādam nolūkam arī maskavieši paši saziedoja nelielu naudas summu, bet līdz deviņdesmitajiem gadiem šis krājums jau bija tik liels, ka viņa izdošanai bija vajadzīgs krietns kapitāls. Kur to ņemt, kas tautas dziesmas varētu izdot? Tas bija jautājums, ap kuŗu lauzīja galvas visi tautībnieki, kam rūpēja t. dziesmu liktenis. No latviešu grāmatu izdevējiem neviens nebija pierunājams šo milzu darbu uzņemties. Beidzot Brīvēzniekam izdevās ierosināt H. Visendorfu, samērā turīgu tirgotāju Pēterpilī un rosīgu latviešu kultūras darbinieku, lai tas uzņemas t. dziesmu klajā laišanu, subskripcijas ceļā savācot vajadzīgo kapitālu no patriotiskiem latviešiem*). To Visendorfs arī darīja un 1892. gada 4. janvārī Kr. Baronam viņš raksta:

„Par Jūsu bagāto tautas dainu krājumu no Brīvēznieka un citiem jau sen esmu dzirdējis, esmu arī vienādi cerējis viņa klajā nākšanu drīzumā apsveikt. Līdz šim tas nav piepildījies. Mūsu tautas gara mantu liktenis man ļoti rūp. Šinī ziņā sapulcēju vakar pie manīm doc. Volteri un māc. Sanderu. Konstituējāmie trīs vīru komiteja, nospriedām ar Jums sarakstī-

*) Par H. Visendorfu skat. manu brošūru.

ties un rūpēties par Jūsu krājuma izdošanu; viņam pievienojami, ja tas vēl nav noticis, mūsu Zinību komisijas un citas sakrātās tautas dainas. — Par vajadzīgā kapitāla savākšanu mēs pēc iespējas gādāsim. Es no savas puses šimbrīžam parakstoš ar 100 rbļ. No Jūsu puses mēs ceram un gaidām vienprātīgu kopdarbību un rosīgu atbalstu.“

Tā paša gada 16. jūnijā Visendorfs Brīvēzniekam ziņo, ka jau savākti 700 rub., bet līdz nākošam pavasarim viņš cer uz otrtik lielu summu. „Priekš dienām divām,“ raksta turpat V., „biju Maskavā, kur ar Baronu izrunājos un tikām pie tā gala sprieduma, ka caur minēto materiālā stāvokļa uzlabošanos jau pēc viena gada būs iespējams uzsākt dainu klajā laišanu. Barons cer gada laikā tik tālu tikt, ka var uzsākt izdošanu.

1892. g. decembrī Visendorfs Baronam ziņo, ka dainu izdošanai kapitāls pieaudzis jau līdz 1000 rub. un raksta:

„Tagad, kur lieta tik tālu veicināta, no dažādām pusēm man nāk ar visādiem priekšlikumiem, no kuriem redzams, ka cilvēki grib tur plaut, kur paši nav sējuši. Vajaga sastādīt redakcijas komiteju, saka vieni; vajaga sastādīt izdevēju komiteju, saka otri. Atbalstoties uz mūsu mutiskiem nolīgumiem, es visus šos priekšlikumus atraidīju. Jums kārtošanas un redakcijas darbā neviens nevar palīdzēt, un es jūtos diezgan stiprs, izdošanas darbus kopā ar Jums galā vest. Nav arī nemaz domājams, ka dibinot komitejas un komisijas u. t. t., varētu Jums iegūt de-

rīgus līdzstrādniekus. Kur tie bija visus tos 10—15 gadus, kad Jūs savu laiku un darbu upurējāt tautas dziesmu krāšanai? Arī zīmējumus no šiem kungiem neredzu, tikai dažus priekšlikumus, t. i. tukšus vārdus. Viele Köche verderben den Brei — un no tā mēs izsargāsimies.“ — „Par dažādām komisijām,“ atbild Barons Visendorfam — „man tādas pat domas, kā Jums, vismazāk man uz tām nav lielas cerības, nedz uzticības, īpaši, kad viņu locekļi dzīvo izklaidā viens no otra.“

„Latvju Dainu“ izdošanu organizējot Visendorfam bijis nodoms izgādāt, lai turpmāk viņu izdošanu uzņemas Pēterpils Zinātņu akadēmija. Kr. Baronam 1892. g. 29. decembrī viņš raksta, ka iepazīstināts ar lielkņazi Mariju Pavlovnu, un jautā, vai nederētu izlūgties viņas un lielkņaza Vladimira, kā Zinātņu akadēmijas prezidenta, protekciju dainu izdevumam. Visendorfam esot lielas cerības netikt atraidītam. Uz sevišķas titullapas tad viņiem šis krājums būtu novēlams. Esot sagaidāms, ka lielkņazi dainu izdošanai arī ziedos kādu summu. Visbrangāki būtu, saka Visendorfs, ja lielkņazs Vladimirs liktu akadēmijai izdošanu aizmaksāt no viņas līdzekļiem, tad savāktā nauda visa varētu palikt latviešu tautas vēstures pētīšanai.

Kr. Barons par šo lielkņazu protekciju latviešu t. dziesmu izdošanai tomēr ir citādās domās. 1893. g. 4. janvārī viņš Visendorfam raksta, ka viņam „varen lielas simpātijas priekš viņas (protekcijas. Ž. U.) nav, jo caur viņu mēs dažā ziņā varētu zaudēt neatkarību,

svabadību. Varbūt neviļus viņi izsacītu vēlēšanos, un no viņu puses gluži pareizu, lai apraksti būtu krieviski, vai lai dziesmas pārtulkotas, vai lai lieto krievu burtus etc. un priekš mums tā būtu pavēle. Grāmata nu būtu gan par latviešiem, bet nebūtu latviska, kā mēs to vēlējāties. Ievērojama materiāla pabalsta es arī negaidu.“

Kr. Barons tā tad noteikti ir gribējis, lai šis lielais tautas dziesmu krājums nezaudētu savu nacionālo raksturu, pat uz ievērojamu materiālu pabalstu necerēdams, jo viņš jau zināja no agr. Sproga un Brīvzemnieka t. dziesmu krājumu izdevumiem, cik tie ne latviski, ja krievi tiem uzspiež savu zīmogu. Šādām Barona domām beidzot pieslējās arī Visendorfs, viņam 5. janvārī atbildēdams, ka viņam Barona motīvi neiekrituši prātā. „Tālab metīsim šīs domas pie malas,“ raksta V. „Ja Dievs dos dzīvot, tad gan prezentēšu mūsu izdevumu lielkņazam Vladimiram, kad būs iznācis ziniskais iespaidums. Varbūt viņš tad uzdod akadēmijai apgādāt krievu izdevumu: tas būtu ir vēlami, ir teicami. Tāpat es gribētu rūpēties, lai mēs tiktu pie franču izdevuma.“

Bet pirms latv. t. dziesmu klajā laišanas vēl bija pārrunas par krājuma virsrakstu. Kr. Barons lika priekšā šādu tituli: „Latviešu tautas dziesmas“, bet Visendorfs proponē vārdu dainas. „Latviešu tautas dziesmas ir labs un īss titulis,“ raksta Visendorfs Baronam 1893. g. 5. janvārī. „Bet vai nevarētu vēl īsāk: Latviešu dainas? Pēdējais vārds gan tagad no tautas mutes, izņemot, kā rādās, kādus apgalbus Kurzemē;

zudis, bet tā vēl nebūtu liela nelaime. Ka „daina“ ir tik pat labi latviešu, kā leišu vārds, nav nebūt ko šaubīties; turklāt ļoti jauks vāds. Vārdu „dainot“ arī atrodam Vecā Stendera latv. vārdnīcā.

Barons 10. janvārī atbild, ka „Dainas ir jauks vārds, un ja Jūs vēlaties, uz Jūsu atbildību lai iet. Man pašam šis vārds latviešu valodā nav gadījies. es tikai zinu vienu tautas dziesmu, kur nāk priekšā „dainot“. „Ziņgē (al. svilpo) tēvs, daino (al. danco, dzied) māte, man vezdami ligaviņu.“ Arī nezinu, vai leiši šo vārdu „daina“ lieto visādām tautas dziesmām, jeb vai viņi varbūt starp tautas dziesmām vēl izšķir. Kritiķi jau mums šo vārdu uz visādu vīzi gan kritizēs... Bet par kritiķiem es nebūt neļauņojos...“

1893. g. martā Baronam V. ziņo, ka „dainu“ iespiešanu nodod Dravniekam Jelgavā: „Dravnieks ļoti piekrīt virsrakstam „Latvju daiņa“, Lautenbachs proponē „Latvju dainas“. Jūs bijāt arī viņā vēstulē piezīmējuši: daiņa — daina? Lūdzu man paziņot, priekš kuŗa Jūs optējat, bet vislabāk, ja Jūs uzrakstītu visu tituļa lapu, arī kā Jūs gribētu, lai Jūsu vārds tiktu minēts. Pie Jums atrodošos kapitālu (350 r.) tikai vajadzības brīdī izlūgšos: varbūt pie tiem nemaz nebūs jāķeŗas un Jūs viņu „cieļikom“ varēsīt dāvāt vēstures kapitālam.“ — Barons Visendorfam 21. martā, atbildēdams, par drukāšanas tehnisko pusī saka: „Ko mēs par šīm lietām tik gaŗlaicīgi spriedīsim, lai viss tas ir Jūsu ziņā: druka, papīrs, eksemplāru skaits (tikai ne par lielu), pārdošana, ģenerālkomisija, rēķinumi. Par savu darbu es jau

nekādu atlīdzību negribu, es pat esmu priecīgs, ka daudz maz no viņa atsvabināšos. Uz tituļa lapas pēc mana prāta vairāk nekā nevajaga, kā: „Latvju dainas“, un bastā! Manam vārdam tik var būt vietas kādā priekšvārdā vai ievadā; uz tituļa viņam nav jāstāv. Kā redzat, es vairāk priekš „dainas“, nekā priekš „daiņas“, bet īsti smādēt es pēdējo arī nevaru. Kapitāls, kas manā glabāšanā, dāvāts tikai no diviem vīriem — Valdemāra un Brīvzemnieka priekš tautas dziesmu izdošanas. Es esmu tikai šī kapitāla parasts uzglabātājs. Ja viņš paliktu pāri, tad par viņa lietošanu var spriest Brīvzemnieks.“

Pie tituļa „Latvju dainas“ tad arī palika. Bet kā Kr. Barons bija paredzējis, tā arī notika. Kad 1893. g. beigās laikrakstos parādījās sludinājumi un prospekti par „Latvju dainu“ iznākšanu („Balss Nr. 47, 48). „Dienas Lapā“ un „Mājas Viesī“ parādījās raksti pret leitisko vārdu „daina“, un izteica pārmetumus kā H. Visendorfam, tā netieši arī Kr. Baronam. Tā laika Pēterpils māc. Dr. theol. J. Sanders, kuņam es par vārdu „daina“ apjautājos, apgalvoja, ka „daina“ esot viņa, ne Visendorfa izdomāta. Rakstīdams savas atmiņas par Kr. Baronu, viņš arī to apliecinājis: „Pie nosaukuma „Latvju dainas“ es biju vainīgs. Ieteicu to un uzlikām to pirmajam sējumam tādēļ, ka vienmēr esmu centies tuvināt mūsu brāļu tautu valodas, un ka arī latviešu valodā vārds daina top lietots speciāli kā leišu „tautas dziesmu“ nosaukums. Tāpēc, pieliekot klāt apzīmējumu „latviešu“, vārds daina ir pareizs un noderīgs arī kā mūsu tautas dziesmu no-

saukums, un mums tur nav jālieto divi vārdi“ *). Jāpiezīmē, ka vārdu „daina“ Sanders ieteicis lietot un aizstāvējis kādā rakstā „Baltijas Vēstnesī“ jau 1893. g. (Nr. 273).

„Latvju Dainu“ pirmais sējums atsevišķās burtnīcās sāka iznākt 1894. gadā (pirmā burtnīca iznāca 21. martā) un noslēdzās 1898. g. Tā tad pirmā sējuma iespiešanas darbi bija vilkušies 5 gadus. „Latvju dainas“ pirka ļoti gausi un materiāli viņu izdošana pavisam neattaisnojās. Par to Visendorfs resignēts raksta Kr. Baronam: „Kas attiecas uz „Dainu“ pārdošanu, tad ir jau veca lieta, ka asins romāni vienmēr atrod vairāk pircēju. Bez tam nav neviena paša krietna rīcīga grāmatu veikala, kas derīgus izdevumus tiešām prastu izplatīt.“

Bet arī Kr. Barons šo monumentālo dainu kārtotā darbu visus gadus bija veicis bez jebkādas atlīdzības. Arī citu neko Barons vairs nestrādāja un tā tad nekā nepelnīja, sevišķi pēc 1893. gada, kad pirmā sējuma manuskriptu pa burtnīcām gatavojot iespiešanai, ciešāki pie tā bija jāpiestrādā, un tamdēļ Barons atstāja savu skolotāja vietu Maskavā un pārnāca uz Rīgu. Viņam nebija nekādu materiālu pretenziju no „L. D.“ izdošanas. Mēs redzējām viņa lielo nesavtību, kad vēstulē Visendorfam viņš uzsver, ka nekādu atlīdzību par savu (gadiem strādāto!) darbu viņš negrib un ir pat priecīgs, ja var no viņa (padarītā) daudz maz atsvabināties. Bet no tik liela ideālisma un tīrās nesavtības vien neviens vēl dzīvē

*) „Jaunākās Ziņas“ Nr. 7, 1933.

nav varējis dzīvot. No Visendorfa kā autora honorāru Barons saņēma apm. 100 brīveksemplārus, no kuņiem pusi, pēc Līnas Barones liecības, viņš izdalījis valodniekiem, rakstniekiem un draugiem, bet ar pārējo eksemplāru pārdošanu gājis ļoti gausi.

Līnas Barones atmiņās par Kr. Baronu*) teikts, ka pēc otrā un trešā „Dainu“ sējuma iznākšanas Rīgas Latviešu biedrība Kr. Baronam katrreiz kā atziņības balvu pasniegusi 1000 rub. Tas nav īsti pareizi. Šī nauda gan tika pasniegta jau pēc pirmā sējuma, bet nenāca no Rīgas latv. biedrības. Honorāru par savu darbu nesāņemot, Kr. Baronu diezgan stipri spaidīja materiālie apstākļi, un viņš bija nodomājis „Dainu“ krāšanu uz laiku pārtraukt un meklēt citu darbu, ar ko nopelnīt dzīves iztiku. 1898. g. augustā viņš Visendorfam par to starp citu raksta: „Vasaru pavadīju svabadi, bez darba. Tagad nu atkal jāsāk strādāt. „Dainas“ būs jāliek pie malas un jārauga kaut cik pelnīties, kamēr man vēl speks. Gribēju piedalīties pie konversācijas vārdnīcas, ko Zinību komisija grasījās izdot, bet tagad, kā rādās, Zinību komisija šo darbu neuzņemsies.“

Šos Kr. Barona apstākļus ļoti labi pārzināja viņa draugs Brīvzemnieks. Viņš arī zināja, ko tas nozīmēs „Latvju dainām“, ja Barons no viņu kārtošanas darba atteiksies. Tāpēc Brīvzemnieks jau pirms tam bija sācis rūpēties, lai Baronam materiālās raizes uz laiku noņemtu no pleciem, un viņš netraucēti un bezrūpīgi varētu turpināt strādāt pie t. dziesmām. Brīvzemnie-

*) Valtera un Rapas apgādībā, 1924.

kam radās doma, ka Kr. Baronam ļoti delikātā veidā no sabiedrības puses jāpasniedz kāda jūtama atzinības balva par viņa neatalgotām pūlēm. Viņš ierosināja šim mērķim ziedojumu vākšanu un rakstīja par to arī Visendorfam. Pēdējais Brīvēzniekam 1898. g. 28. augustā atbild: „B. kga lietā ar to, ko pēdējā vēstulē minat, es būtu mierā. Kad varētu 10 vīrus sajūsmināt, kas katrs ziedo 100 rub., tad varētu nodot Baronam godā dāvanu no 1000 rub. Saprotams, es būšu pirmais, kas piedalīšos.“ Visendorfs šai vēstulē no savas puses sola kādus 500 rub. Bet Kr. Baronam viņš raksta: „Ka „Dainas“ neatmaksāsies, tas man bija zināms, izdošanu uzsākot. Un tomēr katram jāatzīst, ka Jūs no uzsāktā darba nevar atsvabināt, ka Jūs par šo darbu esat pelnījuši netikvien morālistu atzīšanu, bet arī materiālu tādā mērā, kādā mums laikam nebūs iespējams Jums to parādīt. Bet kaut ko darīt ir nodomāts, tikai vajadzēs vēl drusku laika. Pa tām starpām turpināriet darbu. Galvenais ir, ka burtnīcu manuskripti tiek gatavi, iespiest var arī vēlāk, lēnā garā. Lai arī darbs vēl tik grūts — jā-turpina, jāpabeidz. Vispirms vajadzētu visu darbu manuskriptā pabeigt. Kad tas būs paveikts, varēs atkal stāties pie drukāšanas. Tādā kārtā būs garantija, ka lielais darbs tiešām tiks galā vests.“

Brīvēznieks pa to laiku jau bija sācis vākt ziedojumus Kr. Barona balvai. Viņa atstātos papīros esmu atradis trīs viņa rokas rakstītas ziedojumu listes „Priekš goda un pateicības algas augsti cienījamam Kr. Barona tēvam par viņa 25 gadu pūlēm,

ko tas upurējis bez kādas atmaksas, lai sakrātu un priekš drukas sakopotu latviešu tautas dziesmas...“ Ar šīm 3 ziedojumu listēm Brīvēznieks Kr. Barona pateicības algai savācis 422 rub. Uz listēm R. Latv. biedrības priekšnieka Fr. Grosvalda atzīme, ka viņš naudu saņēmis nodošanai Kr. Baronam. Ja Visendorfs atsūtījis ap 500 rub., kā solījis, tad jau tepat tas viss 1000 ir. Reizē ar šo summu Fr. Grosvalds Baronam no Rīgas latviešu biedrības pasniedzis adresi *).

Šādu ievērojamu materiālu atbalstu saņēmis, Kr. Barons 1898. g. rudenī atkal jo naigi stājas pie tautas dziesmu kārtošanas un apstrādāšanas darba otram sējumam, Visendorfam rakstīdams, ka aizsāktais nodalījums par pušiem un meitām, par precībām un kāzām, aizņemšot vismaz veselu gadu. Kamēr Kr. Barons gatavo manuskriptu, V. bruģē ceļu uz Pēterpils Zinātņu akadēmiju, lai tā uzņemtos turpināt „Latvju Dainu“ izdošanu. 1899. g. decembrī Kr. Baronam viņš par to ziņo: „Jums varu teikt, uz ko mēs varam cerēt. Formāli viss gan vēl nav kārtībā, bet tomēr varu teikt, ka Zinātņu akadēmija uz sava rēķina, ja negaidīti nelabvēļi nenāks starpā — gatava izdot pārējos 5 sējumus. Bet tā kā akadēmija izdotu nelielu skaitu eksemplāru, un mums taču jāturpina,

*) Līdzīgā veidā, liekas, savākti arī otrreiz Kr. Baronam pasniegtie 1000 rub., jo kādā citā Visendorfa Brīvēzniekam rakstītā vēstulē, kurai, diemžēl, nav datuma, teikts: „Barona balvai šinīs dienās Grosvaldam nosūtīšu pie manīm ienākušo naudu un viņu lūgšu visu, kas Zinību komisijai, pie manīm un Jums sanācis, Baronam pasniegt.“

kā iesākts pa 2000 eksemplāru, tad par pārējo skaitu man būtu jāmaksā vienīgi par papīru. Šī gada sākumā tiku akadēmijas prezidentam lielkņazam Konstantinam Konstantinovičam priekšā stādīts, kuŗš mani savā vārdā sūtīja pie man jau pazīstamā viceprezidenta L. N. Maikova. Ar to tad ceļš bija vaļā. Tomēr Jūs lūdzu ne ar vienu, izņemot Brīvzemnieku, par šo vēl nerunāt — kamēr nebūs iznākusi pirmā akadēmijas izdotā burtnīca. Ir vienmēr un visur ļaudis, kas cīstas kaitēt, lai tā arī būtu visteicamākā lieta.“ Bet Brīvzemniekam 1900. g. 5. janvārī viņš par šo lietu ziņo: „Aizvakar man Maikovs lika priekšā iesniegt rakstu dēļ lietas formālās nokārtošanas. Izdošanu akadēmija uzņemsies. Man tas arī Šachmatovam jāziņo. Viņš, no Jūsu Maskavas draugiem vēstuli dabūjis, man teica, lai griežoties pie viņa nodaļas, jo tā nodaļa, ar kuŗu es sarunas iesācis, izdošanu neuzņemšoties. Tas nu vairs nav vajadzīgs; pānākums tāds, kādu vēlējos, tikai lūdzu (izņemot Barona kgu) ne ar vienu par šo vēl nerunāt. M. vispārīgi piezīmēja, ka ar lietu jāapietas diskrēti. Varbūt pa daļai tāpēc, ka akadēmiķu starpā ne visai liela vienprātība. Ceru, ka arī Jūs, lielais darbinieks, ar šo rezultātu būsat mierā.“

1900. g. 1. aprīlī Baronam Visendorfs raksta: „Šodien varu Jums uzsaukt: vici! Nu mums ir akadēmija par kompanionu. Es domāju, ka patīkamāka Lieldienu sveiciena es Jums nebūtu varējis sūtīt. Tomēr plašāka publika to lai dabū zināt tikai ar otrā sējuma iznākšanu.“

Darbs Zinātņu akadēmijas tipografijā tomēr vilkās diezgan gausi. Tikai 1903. g. 15. decembrī Visendorfs Baronam ziņo:

„Ar visu dzišanu tikai šodien dabūja tiro novilkumu no pēdīgās loksnes un no tituļa lapām: vāku sūtīšot rīt — tad varēsim savus paraugu eksemplārus iesiet. Uz to tad Jūs sirsnīgi apsveicu: Jūsu darba augļi — lēnām, bet droši — nāk tautas rokās; viņas dārgās gara mantas nevarēs vairs iet pazušānā, bet paliks bērnu bērniem par iepriecināšanu un tautas gara uztaisīšanu.“

No Zinātņu akadēmijas par „Dainu“ 2. sējumu, kas ir 72 iespiedu loksnes biezs, Barons kā honorāru saņēma 150 brīveksemplārus, kuŗu cena bija noteikta 10 rub. No tiem tad nu daļu Barons gan uzdāvināja draugiem, bet daļa nāca pārdošanā. Šo autora eksemplāru pārdošanas darbu galvenokārt veikuši Barona kundze Dārta, vedekla Līna un Bandrēvičs.

„Latvju Dainas“ pavisam iznāca 6 sējumos, 8 daļās. Pēc pirmo divu sējumu gausuma, pārējie iznāca drusku kārtīgāki: III 1. iznāca 1904. g. decembrī, III 2. — 1906. g. decembrī, III 3. — 1909. g. jūnijā, IV — 1910. g. septembrī, bet V un VI jau kaŗa gados — 1915. g. janvārī.

Kā aizrit Barona darbs pie šiem pārējiem sējumiem, tas drusku pavīd viņa Brīvzemniekam rakstītās vēstulēs. 1905. g. 17. oktobrī Barons raksta: „Mani darbi pie Dainu III 3. daļas pēc mana prāta šķiŗas labi. 2. daļas druka tagad iet lēnām uz priekšu. Gaidu šinīs dienās, ja dzelzeļš atkal sāktu iet, 30.

loksni korektūrā.“ Tā paša revolūcijas gada 23. decembrī B. raksta: „Pa pasta streika laiku es vairāk kā divus mēnešus paliku bez korektūras loksnēm. Bet tad 20. decembrī man reizē pienesa 4 loksnēs, kas no Pēterburgas sen bija izsūtītas, bet tad Rīgā nogulējušas pastā. Tā tad drukātavā pa to laiku taču bija strādāts. Vēl atliekas no III 2. daļas drukājamas apm. 10 loksnēs. Es, zināms, arī nestāvēju dikā, lai gan tagadējos uztrauktos apstākļos darbs īsti nesokas. Priekš III 3. daļas esmu sarakstījis apm. pusi, t. i. kādas 22—23 drukloksnes.“

Revolūcijas apstākļi rada nemieru arī Barona sirdī, sevišķi dainu dēļ, ka nepārtrauc viņu izdošanu. Tā 26. II. 06. g. viņš raksta, ka „tagadējie vispārējie grūtie apstākļi mūsu sirdis graužtin grauž“, un ka „drukātavā pēdējā laikā darbs iet gausi uz priekšu“. Sevišķi šīs bažas izpaužas 18. okt. 1906. g. rakstītā vēstulē*): „Pēdējo korektūras loksnī no „L. D.“ III 2. jau 5. septembrī atsūtīju atpakaļ uz Pēterburgu, bet līdz šim grāmata vēl netiek laista klajā. Kāpēc? Nezinu. „L. D.“ III 3. daļas pilnīgu manuskriptu (līdz kāzu beigām) arī jau 9. septembrī nosūtīju Visendorfam, kas to arī saņēmis. Bet korektūrloksnes no šīs daļas man vēl nevienas nav piesūtītas. Es jau ticu, ka druka pavisam neapstāsies, un ja viņa lēnāki turpinās, par to es neskumstu. Tas man puslīdz pa prātam. Es daru savu darbu pēc iespējas tālāk. Darba pietiks vēl 4—5 gadi, jeb pareizāki, manu

*) No vēstulēm citētas tikai nedaudzas raksturīgākās vietas, kas attiecas uz „L. D.“.

mūžu.“ Bet līdz ar to izskan arī bažas, vai veselība atļaus šo darbu kārtīgi galā vest, jo, „vecums pats, kā Barons raksta, ir chroniskā sērga“ un tāpēc ar pietiekošu veselību „lielīties nevaru“. — „Ja man vēl būtu piešķirti gadiņi pieci darboties, tad jau mana darba beigas laikam arī būtu klāt un es varētu iet pie miera, lai tad sakopoto materiālu iztirzā un apstrādā sevišķie arodnieki katrs pēc savas vajadzības.“ (28. XII. 06. g.)

6. decembrī Barons beidzot saņem ilgi gaidīto „L. D.“ III 2. daļas iespiedumu un 10. decembrī raksta, ka „nu klapatas lielas ar jaunā bērna tīstīšanu un vīstīšanu, ar iznēsāšanu un tirgošanos. Galveno lomu pie tam spēlē mana sieviņa ar Bandrēviču. Piepalīdz arī daži citi. Manis dēļ gan visa tā manta gulētu mierīgi mājā kastē.“

1906. g. septembrī, pabeidzis un nosūtījis uz Pēterpili „L. D.“ III 3. d., Barons tūdaļ sācis IV sējuma manuskripta gatavošanu. 12.-IV-07. g. viņš Brīvēzemniekam jau ziņo, ka „es steidzos kādu daļu pagatavot priekš „L. D.“ IV sējuma. Cilvēka mūža ritumu un ģimenes dzīvi tad nu arī manuskriptā pabeidzu un nosvētīju viņa bēres. Tagad sāku sagatavot tālāk priekš IV sējuma trešo (III) lielāko nodaļu: Darbi, amati un sabiedriskais stāvoklis. Viss tas var aizņemt laiku līdz 1 un pus gadam, kamēr „L. D.“ IV sējums būs manuskriptā pilnīgi gatavs. Zinību akadēmijas drukātava, kā redzams, dos man uz tam vaļu, jo līdz šim tā no „L. D.“ III 3. spējusi nodrukāt tikai 5 drukloksnes. Tā tad tikai nākošā gadā gai-

dāma šīs grāmatas izdošana. Tad nu vēl atliks „L. D.“ V: svētki, svinamas dienas, mītoloģija un vēl šīs tas. Kā redzat, darba vēl diezgan priekšā uz ilgāku laiku.“

„Latvju Dainu“ pēdējos sējumus Kr. Barons kārtoja Burtnieku mājā dzīvodams. Kad pēdējais Dainu sējums 1915. gada janvārī iznāca no spiestuves, Vi-sendorfs, dainu līdzizdevējs, sūtīja Baronam apsveikumu: „Sveicinu ar milzu darba pabeigšanu. Par to Jums tauta būs mūžam pateicīga. Man kā akmens novēlās no sirds, kad pēdējā loksne gāja drukā. Šīs dziesmas ir glābtas no pazušanas un aizmirstānas.“

Augšējās rindas mazās, nepilnīgās epizodēs rāda, kā Kr. Barons veica savu mūža darbu, to neatlaidīgi strādādams 37 garus gadus. Bet latviešu kultūras vēsturē ar to viņš ir uzcēlis vienu no lielākajiem pieminekļiem.

* * *

Konspektīvi iepazīnušies ar Kr. Barona darbību latviešu tautas labā, mazliet raksturosim viņa personību un viņa vietu latviešu kultūras vēsturē, sevišķi, ja uz to raugāties no jaunā laika un atjaunotās latviskās Latvijas viedokļa.

Ko Kr. Barons ir devis latvju kultūrai, ko viņš ir devis latvietībai un ko tagadējais laiks un jaunatne var mācīties no Kr. Barona? Tie ir jautājumi, uz kuriem atbildi dod Kr. Barons ar savu darbu, ar savu mūžu, ar visu savu personību.

Kr. Barons visupirms un galvenām kārtām starp visiem tautas atmodas un tautiskās kustības laikmeta lielajiem darbiniekiem ir vislatviskākais, — kā savā darbā, tā visā savā būtībā un pat privātajā dzīvē.

Jau skolā iedams, Barons ar savu latvisko centību un neatlaidību mācībās tiek uz augšu. Cittautieši ir tie, kas Barona centībai pašķir ceļu uz ģimnaziju. Uz Iles barona Hörnera rēķina viņš veselu gadu mācās Jelgavas ģimnazijā, vēlāk viņš tolaiku aristokratu ģimenēs pasniedz stundas viņu bērniem. Kādu vasaru strādājot par mājskolotāju kāda poļu muižnieka ģimenē Lietuvā, Barona rīcībā tur nodod sulaini un īpašu jājamo zirgu. Šī kundziskā dzīves iespēja Baronu, kā dažu labu toreiz, neatrauj savai tautiskai apziņai, bet vēl vairāk viņā to nostiprina. Viņš meklē un lasa rakstus par latviešu tautas vēsturi. Tie ir vācu avoti — ar tendenci, bet Barons prot viņos atšifrēt īsto patiesību. Ar prieku Barons lasa Kr. Valdemāra ģimnazista gados sarakstīto grāmatu „300 stāsti“. Tautiskā doma jau ģimnazijas laikā kvēl Barona sirdī. Tā meklē izeju, meklē plašāku un dziļāku gultni. Un tā var rasties domu apmaiņa. Bet Barons ir ļoti patstāvīgs un ar savu iekšējo pasauli viņš jūtas vientuļš un viens. Uzzinājis, ka kādā augstākā klasē mācās vēl kāds latvietis — Juris Alunāns, Kr. Barons apmeklē viņu mājās, gribēdams tuvāk iepazīties un dzirdēt viņa domas par tautisko lietu. Bet kad viņš ieiet Juŗa Alunāna istabā, kur tas dzīvo kopā ar kādu biedru, istaba ie-

tinusies zilu piepīpētu dūmu mākulī un Alunāns sarunās ļoti atturīgs.

Bet aizbraucis uz Tērbatu studēt, un tāpat gribēdams ar līdzīgiem izglītotiem latviešiem apmainīt savas domas, Barons uzmeklē Kr. Valdemāru un viņā atrod to atsaucīgo un apzinīgo tautieti, kādu meklējis un cerējis atrast. Tagad Barona latviskā doma atrod izeju arī uz āru. Viņš piedalās „latviešu studentu vakaros“, cītīgi studē rakstus par latviešu pagātņi un jau pirmajā studenta gadā uzraksta vairākus rakstus „Mājas Viesim“. Tie ir „Zvaigznes“ („Mājas Viesa“ 13. un 14. num. 1856. g.), „Saule“ (18. un 19.) un „Skriešana pa gaisu“ (24. un 26.). Pēdējais raksts runā par aviācijas attīstību tajos laikos un ir raksturīgi pārlasīt viņu vēl tagad, kad aviācijas sasniegumi ir jau apbrīnojami. 1857. gadā Baronam „Mājas Viesī“ ievietoti jau 8 raksti, lielāko daļu viņa studiju priekšmeta — astronomisko jautājumu populārizējumi. Bet ir tur raksti arī par igauņu tautas dziesmām u. c. Tai pašā gadā Tērbatas latviešu studenti sanāk konfliktā ar „Mājas Viesa“ politisko līniju, un Barons pārtrauc savu līdzdarbību „Mājas Viesī“.

Tautiskais jautājums zem Valdemāra rosinošā iespaيدا klusajā, kautrajā, bet noteiktajā un darbīgajā Baronā studiju laikā jau tik tālu nobriedis, ka tas laužas uz āru ar jūsmu un izteicas dzejā. Latviešu tautiskās kustības pirmie sākumi tai laikā nekur nav tik spilgti un simboliski attēloti kā Kr. Barona dzejolī „Kalna strauts“. Šo dzeju Barons uz-

rakstījis 1858. g. un pirmos divus pantus viņš ieraksta Kr. Valdemāra albumā, kad pēdējais, studijas beidzis, šķītas no Tērbatas.

Šie panti ir:

Mazs avots kalnā ceļas,
Un saulei pretim smaid',
Un jautri straujus viļņus
Uz krēslu leju raid.

Tam prātā auglīgas druvas,
Kam spirtas rasas trūkst.
Viņš sapņo no paradīzes,
Kur dzīvības koks pat žūst.

Šis avots domāts Kr. Valdemārs un viņa studentu pulciņš Tērbatā. 1862. g. šis dzejolis ar virsrakstu „Upe un cilvēka dzīve“ iespiests „Pēterb. Avīzēs“, bet cenzors nosvītrojis dažus pantus, kuŗos runa par lielajiem strautiņa šķēršļiem, — muižnieku cīņu pret tautībniekiem. Dzejoli visā pilnībā Barons pēc atmiņas restaurējis tikai 1921. gadā.

Kr. Barona latviskuma spilgtākais izpaudums studenta gados ir tas, ka viņš, savu dzimteni mīlēdams, apceļo kājām visu Vidzemi un Kurzemi un pēc saviem novērojumiem uzraksta pirmo Latvijas ģeografiju, kuŗas vadošais motīvs ir, — „latvietis, kas no visas sirds mīlē latviešu valodu un tautu, rūpēdamies par viņas labklāšanos kur un kā to iespēj.“ Šī

1859. gadā izteiktā doma ir vadošais motīvs visam Kr. Barona mūžam.

Sevišķi tas sakāms par viņa darbību „Pēterburgas Avīžu“ laikā. Kr. Barons bija „Pēt. Av.“ labais gars, viss lielā un tehniskā darba smagums gūlās uz viņa pleciem. „P. A.“ Baronam iespiesti arī vairāk kā 120 raksti. Tajos viņš uzstājas kā zinātņu izplatītājs — savas tautas apgaismotājs, savos rakstos viņš raksturo jaunus latviešu censonus. Nodibinādams latviešu literārisko satīru, viņš tur ir politisks cīnītājs. Dzejā Barons ir sava laikmeta pravielis, kas, piem., dzejolī „Mūsu manta“ (1862. g. „P. A.“ 23. num.) sludina jaunu laiku atnākšanu — „Uz priekšu, brāļi, naigi, naigi, Mums pieder nākamie laiki! Lai nelaiķi mums dus; Mums līgot līgo druvas plašas, Ja pašiem mums ir rokas knašas, Ja pašiem spēks mums būs.“ Jānis Lapiņš, Kr. Baronu raksturodams, ir ļoti tuvu patiesībai, ja viņš saka, ka Kr. Barons „atstājis vislielāko iespaidu uz tautu, un ja viņš nebūtu savu mūžu neko citu darījis, kā tikai vadījis „Pēterburgas Avīzes“, arī tad viņa vārds būtu nemirstīgs mūsu tautas apziņā un attīstības vēsturē. Bet Barons būs nemirstīgāks par visiem latviešu vīriem, jo gadu simteņos krātais tautas pārdzīvojumu un gudrības spēks ceļ viņu.“*)

Par Kr. Barona dziļo mīlu pret savu tautību, par viņa īsto latviskumu liecina arī tik svarīga lieta, kā sava dzīves drauga izvēle. Pagājušā gadu simteņa 50.—80. gados, kad radās mūsu pirmā nacionālā in-

*) Latvju grāmata, 1923., 3.

telligence, vēl nebija kaut cik izglītotu latviešu sieviešu, jo lielās grūtības pārvarēt, lai tiktu pie izglītības, varēja tikai vīrieša spēks un drosme. Tāpēc pirmajiem latviešu inteliģentiem bija lielas grūtības dzīves biedru izvēlē. Inteliģents cilvēks arī savā dzīves biedrī gribēja redzēt kaut cik inteliģences, savas dzīves un uzskatu saprašanas. Bet starp tautietēm tādas sievietes bija grūti atrast. Tāpēc pirmie un pat visievērojamākie latviešu tautībnieki apprecēja cittautietes.

Kr. Barons—gandrīz vienīgais starp tautas atmodas laika vadošajiem un slavenajiem latviešiem, kas neapprecēja cittautieti. Par dzīves biedreni viņš paņēma latvieti, Dārti Rudzīti, kaut arī bez jebkādas izglītības, bet Barona cildenās personības aizvējā viņa izveidojās par ļoti kultūrālu latviešu sievu un māti, kas daudz darīja arī sabiedriskā un nacionālā laukā, un tāpēc ar cienību viņu pieminēs latviešu vēsturnieks, lai gan savu vārdu parakstīt šī sieviete iemācījās tikai mūža otrā pusē. Ja par visu citu slaveno latviešu tautībnieku deģenerētajiem pēcnācējiem mums jādomā ar skumjām, tad otrādi tas ir ar Barontēvu, un tieši tamdēļ, ka viņš apprecēja latvieti. Barona dēls ir cienījams ārsts un profesors Latvijas universitātē un viņa dēla dēli atbildīgās vietās, vai arī upurējuši savas dzīvības Latvijas brīvības kara laukā.

Latviskums, latviska dzīves un kultūras uztvere Kr. Baronu, sākot ar 1878. g., uz mūžu piesaista arī

latviešu tautas dziesmām, jo Barona sastādītās tautas dziesmas ir vislatviskākā grāmata. Tā ir latviešu grāmatu grāmata. Jau ievērojamais pētnieks — Dr. A. Bīlensteins atzina latviešu tautas dziesmu etnografisko un kultūrvēsturisko nozīmi, sevišķi tamdēļ, ka no agrākiem laikiem nav citu avotu, kas sniegtu ziņas par to, kā dzīvojusi latviešu tauta. Bet Barons ir pirmais, kuŗš savā lielajā dziesmu kārtošanas darbā nodibina uzskatu par mūsu tautas dziesmu vispusīgo sakaru ar dzīvi. Līdz ar to dainas pareizi saprotamas un tās atklāj neizsmeļamus avotus kultūrvēsturiskiem pētījumiem. Dainas latviešu tautu ar visu viņas iekšējo un ārējo dzīvi, ar tās vēsturi, ar darbiem un dabu, ar likteni, uzskatiem, domām un jūtām, ar visām dzīves veida niansēm nostāda gaišā plāksnē. Barons ar savu tautas dziesmu iekārtojuma veidu ir uzgājis latviešu tautas ģenija lielumu un to mums atklājis. „Latvju Dainas“ dzīvos, dzīvos kā tautas dzīvā avots visai kultūras pasaulei. Bet līdz ar šīm dziesmām dzīvos arī viņu sastādītāja vārds. Viņš, varbūt, pārdzīvos pat latvju tautas mūžu. To var panākt tikai tāds vīrs, kas visu savu mūžu atdod par vienu darbu. Mūžības zīmogs uzspiežas tikai gadu desmitus domātām domām. Tāpēc Kr. Barons ar savu darbu pārvērties it kā par simbolu, par ideju. Kr. Baronā ir personificēta mūsu tautas atdzimšana, viņā mēs redzam augšām ceļamies savu vēsturi, kas dziesmās stāsta par mūsu varonīgo pagātņi, kas rāda mums savas tautas spēku, rāda mums savas tautas saulainību.

37 gaŗus gadus strādādams pie vienas grāmatas sējumiem, kas tagad jau kļuvuŗi par vispārēju simbolu, domādams vienas domas, Barons atvaira visu, kas varētu apdraudēt ŗis grāmatas latvisko raksturu. Tā no viņa vēstules Visendorfam redzējam, ka viņš atvaira Krievijas lielkņaza protekciju „L. D.“ izdevumam, lai tautas dziesmām neuzspiestu krievisku zīmogu. Viņš atsakās no daŗas labas dzīves ērtības un ieraujas visvienkārŗākā stoiciskā pieticībā, lai ar lielu nesavtību un no ārējiem iespaidiem netraucēts varētu strādāt savu darbu, ar kuŗu viņš liciŗ pamatu latvieŗu zinātniskai pētniecībai. Tāpēc zīmīgi un lielo burtnieku dziļi saprotoŗi ir Raiņa vārdi, ka „Kr. Barona mūŗs bija darbs un viņa darba saturs — gars, kas apskaidro visus, kuŗus viņš apmirdz“.

Jānim Jaunsudrabiņam ir pazīstams ŗarŗs par Kr. Baronu, kas rāda, kā viņa darbs izaudzis par kalnu, kuŗa priekŗā pats darītājs palicis mazs. Un cik vienkārŗos apstākļos celts ŗis milzīgais darba kalns, to raksturo kāds rakstnieks, kas viesojies pie Barona Burtnieku mājā. „Nav liela, plaŗa kabineta ar nebeidzamiem grāmatu plauktiem, apkŗauta rakstāmgalda, kādu mēs iedomājamies lielam zinātnu vīram. Nekā no visa tā. Maza, vienkārŗa istabiņa ar visnepiecieŗamākajām istablietām (vienīgais greznums ŗūpuļkrēŗs), divi nelieli rakstāmgaldi, viens no tiem paŗa Barontēva roku darbs, ne seviŗki pilns grāmatu skapis un nelielais, brūnais dainu skapis, kuŗa neskaitāmos atvilktņu iedalījumos sakārtoti dainu oriģināli. ŗis skapis ir istabas svētums un latvju tau-

tas lepnums. Istabas iekārtu nobeidz vienkārša dzelzs gulta. Pie sienām, gleznu vietā, galdnieka darba piederumi. Neviens nezinātājs nevarētu sacīt, ka šīs stoiciski vienkāršās istabiņas iedzīvotājs ir viens no mūsu tautas lielākiem gariem." Šādos apstākļos strādāja Kr. Barons. Bet viņš bija ar tiem apmierināts, kad tikai savā darbā varēja būt brīvs un patstāvīgs. Krievu muižnieks Stankevičs, kuŗa ģimenē Barons vairākus gadu desmitus bija mājskolotājs, viņam piedāvāja pensiju, bet Barons no tās atteicās, jo viņš negribēja būt atkarīgs no citu žēlastības. Tāpat Barons atteicās arī no viņam piedāvātās liela latviešu laikraksta redaktora un meiteņu skolas direktora vietas, lai vienkāršajā istabiņā strādātu pie latvju dainām un atpūstos dzelzs gultā. Tā ir tāda nesavtīga liela darba ģeniālitate, kādu kultūras vēsturē grūti atrast. Bet ar to, atdodams savu cildeno personību un savu mūžu grandiozākajai latviešu kultūras celtnei, Kr. Barons ir kļuvis par mūsu dainu tēvu, par leģendu.

Rezumējot Kr. Barona raksturojumu un viņa novērtējumu, un atbildot augstāk uzstādītiem jautājumiem, ko Barons devis latvju kultūrai, latvietībai un ko tagadējais laiks un jaunatne var mācīties no šī lielā latvieša, jāsaka, ka:

1) Latvju kultūra ar mūsu tautas dziesmu sakrāšanu, sakārtošanu un sistematizēšanu pēc tautas dzīves rituma ieguvusi vienu no lielākiem pieminekļiem, kādus pazīst kultūrālā pasaule. Šī Kr. Barona celtā lielā pieminekļa nozīme nemaz nav īsti aprak-

stāma un novērtējama. Dainas ir un būs mūsu tautas dzīves īstākais spogulis un pētniecības objekts mūžu mūžiem. Ar viņām Barons atvēris skatu uz mūsu sentēvu kultūru, vēsturi, mītoloģiju, daiļuma izjūtu un pat tiesībām. Dainas ir neizsmejamākais spēka un īpatnību avots latvju tagadnes un nākotnes rakstniecībai. Dainu, kā visas mūsu tautas gara mantu kultūrvēsturiskā nozīmība, sākas tikai ar viņu sakopšanu un sistematizēšanu. Un tas ir Kr. Barona lielais nopelns latviešu kultūrā.

2) Latvietībai Kr. Barons ir radījis cildenu paraugu un piemēru savas nacionālās apziņas izkopšanā un nostiprināšanā. Viņš ir pirmais ievērojamākais latviešu gara karalis. No sava latviskuma Barons neatkāpjas nekādu vilinājumu un iespējamību priekšā. Viņš iet uz vienkāršību un stoicismu atzīst kā labāko dzīves mācību, lai varētu paturēt savu latviskā gara un kultūras darba patstāvību. Kr. Barons ar savu personību, ar savu dzīves piemēru ir licis pamatus latviskām darba un dzīves tradīcijām.

3) Tagadējam laikam un jaunatnei Kr. Barons māca, cik neatlaidīgi jāmīl sava tauta, savas tautas kultūra, un kā jārūpējas par tautas labklājības veicināšanu, ka latvietim tautas nākotnes labā jābūt latviskam arī savā ģimenes dzīvē. Tikai tas ir un būs īsts latvietis, kas no sirds mīlēs savu tautu, un kuŗa domas un darbi būs veltīti ne savam, bet tautas labumam. Jaunatnei Kr. Barons ir teicams censonības un darba sasniegumu piemērs, kas rāda, ko cil-

vēks var panākt, ja viņš ar lielu neatlaidību tuvojas savam mērķim.

* * *

Nobeidzot šo apskatu * par Kr. Baronu, nāk prātā Ed. Virzas lieliskā „Doma baznīcas balāde“ (krājumā „Skaidrība“, 7), kurā dzejnieks ļoti plastiski attēlojis sirmā burtnieka pēdējo nakti Doma baznīcā (no 13. uz 14. martu 1923. gadā) pirms viņa iesoļošanas aizsaulē:

Simtgadējai katedrālei šinī naktī nenāk miegs:
Guļ tur zārkā latvju Burtnieks, bezgalības ceļinieks.
Ne uz ko viņš savas acis cieti slēgtās nepagriež,
Sveču gaisma viņa sejā palsu atspīdumu sveiž.
Pusnaktī no tempļa kaktiem pēkšņi kādi čuksti nāk:
Bīskapi un kardināļi, bruņinieki mosties sāk.
Dzīvi top šie akmens tēli, bailes lielas viņus māt.
„Ceļamies un ejam raudzīt, kas šis Gulētājs gan tāds?“
Seši gadu simti sakust, dzelžu troksnis atskan svešs
Un ap zārku stājas zižļu, zobinu un šķēpu mežs.
Bruņām skanot kaŗa rīkus dūsmās krata tie, bet pirms
Viņi atjēdzas, no zārka augšā ceļas Burtnieks sirms:
„Radīja jūs pusnakts — projām lai jūs pusnakts atkal
pūš!

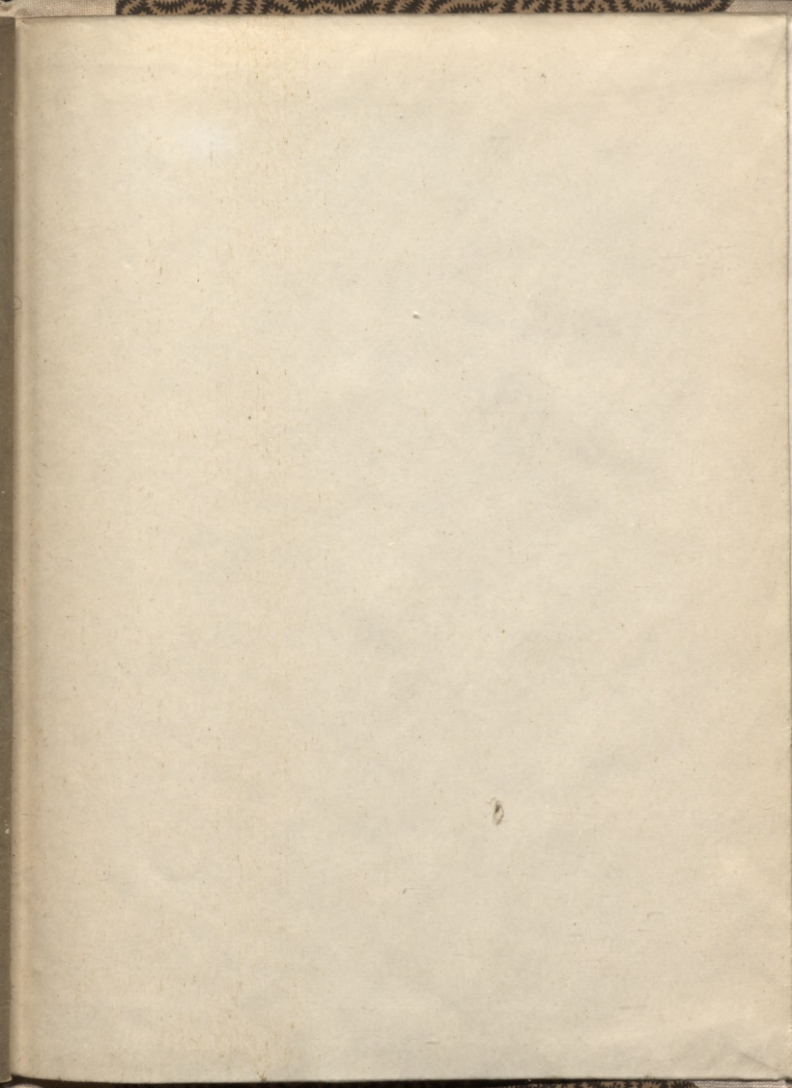
Pieder man un manai tautai mūžīgākās dziesmas
mūžs.“

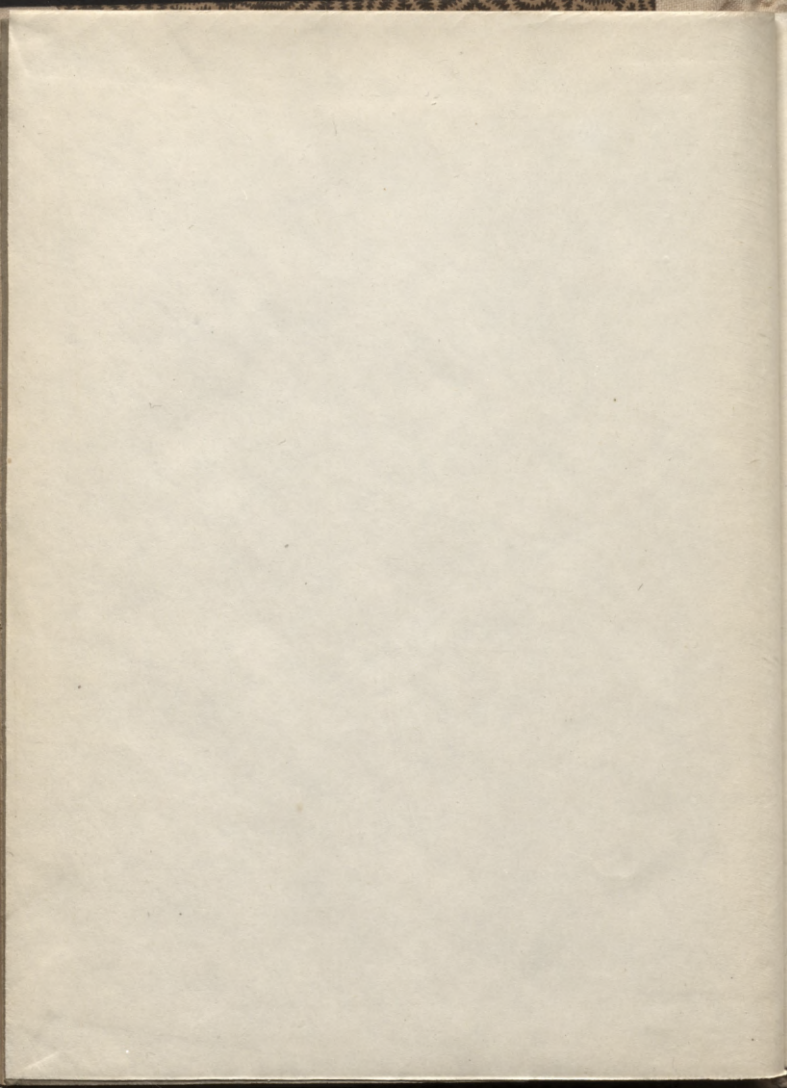
Viņiem spars šos vārdus dzirdot asinīs un sirdīs siek.
Bīskapi un bruņinieki atkal akmins tēli tiek.
Ne uz ko vairs Burtnieks acis cieti slēgtās nepagriež
Sveču gaisma Viņa sejā palsu atspīdumu sveiž.
Aņņem veco katedrāli atkal senais mūžu miegs,
Lai dus mierā latvju Burtnieks, bezgalības ceļinieks.“

L-50

(-50)

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306009225